

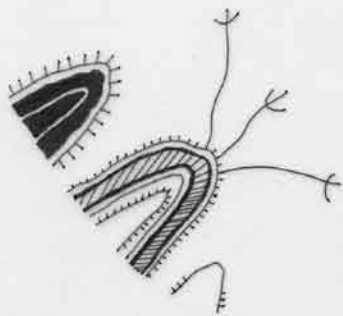

Ussi naine

Muinasjutte soovide täitumisest

Ussi naine

Muinasjutte soovide täitumisest

Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv
TÜ eesti ja võrdleva rahvaluule osakond

Ussi naine

Muinasjutte soovide täitumisest

Kokku pannud ja
kommentaariid kirjutanud

Risto Järv

Kaisa Kulasalu

Mairi Kaasik

Inge Annom

Kärri Toomeos-Orglaan

Reeli Reinaus

Moon Meier

EKM Teaduskirjastus

Tartu 2015

Toimetanud Inge Annom, Risto Järv, Mairi Kaasik,
Kärri Toomeos-Orglaan

Illustreerinud Kärt Summatavet

Kujundanud ja küljendanud Marat Viires

Raamatu ettevalmistamist ja väljaandmist on toetanud Haridus- ja Teadusministeerium (EKKM14-342 „Eesti muinasjuttude teaduslikud väljaanded“, projektid IUT2-43 ja IUT22-4), Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi kaudu (Kultuuriteooria tippkeskus) ning Eesti Kultuurkapital.

Avaldatud tekstid pärinevad Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi kogudest.

Autoriõigus:

Tekst: autorid, Eesti Kirjandusmuuseum

Pildid: Kärt Summatavet

Kõik õigused kaitstud

ISBN 978-9949-544-75-2

Trükkinud Bookmill

Sisukord

Juhatusesks	7
-------------------	---

I

Ussi naene	11
Kuidas üks poiss kuninga väime'ks sai	17
Mõisaherrake ja kotkas	21
<i>Tõlgendus:</i> Mõisahärrake ja kotkas	25
<i>Kommentaar</i> Risto Järv	30

II

Vaene saunamees	35
Puu kõnõlõs mehega	37
<i>Tõlge:</i> Puu kõneleb mehega	43
Kuldkala	51
<i>Kommentaar</i> Kaisa Kulasalu	52

III

Uba ja hernes	57
Paabakõnõ ja pujakõnõ	59
<i>Tõlge:</i> Eidekene ja pojakene	62
Mõisnik ja saunamees	65
<i>Kommentaar</i> Mairi Kaasik	66

IV

Jutt pühäst Maar'ast ja rikast mehest	69
Tõlge: Jutt pühast Maarjast ja rikkast mehest	72
Kats tarka tütar, kolmas ull'	75
Tõlge: Kaks tarka tütar, kolmas rumal	78
Ussiks nõiutud tüdruk	81
<i>Kommentaar</i> Inge Annom	86

V

Jaagup ja Surm	89
Surm päklikoores	91
Surma ristipoeg	93
<i>Kommentaar</i> Kärri Toomeos-Orglaan	95

VI

Luupainajast naene	99
Laibasööjast pruut	101
Paradiisilind	103
<i>Kommentaar</i> Reeli Reinaus	105

VII

Üks kapten oln laevaga Inglismaal	109
Jutt vaesest karjapoisist	110
Õnne õppus kehvale	112
<i>Kommentaar</i> Moon Meier	114

<i>Viidatud kirjandus</i>	117
---------------------------------	-----

Juhatuseks

Muinasjutus väljenduvad sageli meie soovid – see, mida inimene igatseb või ihaldab. Soovivad noored ja soovivad vanad, seepärast räägib muinasjutt nii lastele kui täiskasvanutele olulistest asjadest. Soove on mitmesuguseid ning need võivad täituda mitut moodi. Kõik me oleme muinasjutte kuulnud ja lugenud ning seetõttu oskame aimata, mis neis juhtuda võib. Ometi leidub neis lugedes sageli ka ootamatuid pöördeid ja lõpplahendusi. Soovija võib soovitu saada ning siis sellest ilma jääda või leida algselt loodetu asemel hoopis midagi muud.

Selle kogumiku on koostanud Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi ning Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonna muinasjutuprojekti täitjad aastatest 2008–2015. Igas alaosas on kolm rahvajuttu, mille valikul on selle kokkupanija lähtunud jutte ühendavatest liinidest, olgu selleks motiiv, muinasjututegelane, kogumisviis või mõni üldisem idee. Lugudele järgneb selgitav kommentaar, selles avatakse valitud lugude tausta ja valiku põhjuseid ning tuuakse välja olulisi aspekte, millele lugedes tähelepanu pöörata.

Raamatuga avaldame tänu kõigile rahvajutu- ja muinasjutu-uurijatele, kes on olnud muinasjuttude töörühma konsultandid senise projekti vältel alates aastast 1999. Setumaalt kogutud juttude maailmas on meie teejuhtideks ja nõuandjateks olnud Paul Hagu ning Andreas Kalkun. Kirjapandud juttude taga olevaid suulisi variante on elusana hoidnud jutuvestja Piret Päär. Oma mitmekülgsed teadmisi on meiega jaganud Mall Hiimäe, Arvo Krikmann, Kristi Salve ja Rein Saukas. Keelelist abi oleme saanud Kanni Labilt ja Kadri Tammelt. Suur tänu kuulub Ülo Valgule toetuse ja mõistva suhtumise eest ning Kultuuriteooria tippkeskusele, mis

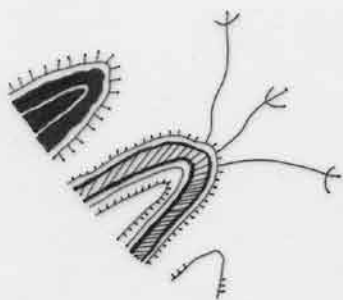

lisaks Eesti Kirjandusmuuseumile ja Tartu Ülikoolile on töörühma tegemisi aastate jooksul toetanud.

Viimaks ning ennekõike – see raamat on ühtlasi pisike pühendusteos töörühma konsultandile Pille Kipparile tema 80. sünnipäevaks. Muinasjutu-uurija Pille Kippari loomamuinasjuttude tüpoloogiat (1986) ning antoloogiat „Loomad, linnud, putukad“ (1997) on olnud üheks eeskujuks „Eesti imemuinasjuttude“ antoloogia (EMj I:1 2009, EMj I:2 2014) koostamisel. Samas on Pille Kipparilt tema pika uurijatee jooksul ilmunud mitmeid isesuguseid muinasjuturaamatuid, kus valikut täiendavad köitvad kommentaarid, nagu näiteks „Sugulaste muinasjutud“ (2002) ning „Saagijagamine“ (2010). Just neist väljaannetest on inspireeritud ka käesolev raamat.

Koostajad

Kord läksivad vanal ajal tüdrukud mere äärde suplema. Kui nad veest välja tulivad, nägi nendest kõige ilusam neiu, et suur uss tema riiete peale kersse oli kiskunud, kes sealt neiuga rääkima hakkas: „Kulla neiu! Enne ma sulle riidid ei anna, kui sa lubad mulle pruudiks olla, naeseks tulla.“

Teised tüdrukud läksivad oma teed, neiu pugesi vette tagasi, mõtles järele, mis teha, ja ootas koleda ussi riiete pealt kadumist. Kuid uss ei teinud minekuga tegemistki. Hädaga pidi neiu ennast ussi pruudiks ja naeseks ära lubama, ja uss ütles: „Noh, mu kena pruut! Pea sa aga ka meeles, et tuleval pühapäeval kiriku juurde laulatusele tuled.“

Ütles, ja kadus meresse.

Neiu pani enda riidisse, ja jutustas oma vanematele, kuis ta suplemas käies hädas olnud ja ennast ussile pruudiks ja naeseks lubanud. Neiu ema puhkes nutma ja ütles etteheitvalt tütrele: „Oh, mu tütreke! Eks ma pole sind tihti keelanud kodust kuhugi üksi välja minemast? Nüüd on ometigi tõsi, mis ammemoor su sündimise juures ütles: „Tüdruk on ilus kui õun, aga temast saab ussi pruut ja naene.“ Nüüd on see kurv ettekuulutus täide läinud.“

Suure nutu ja silmaveega saatsivad vanemad oma ainuma tütre laulatusele. Ka uss pidada lubamise järgi kirikusse ilmuma. Ja ta tuli ka. Preester laulatas nad paari ja neiust sai ussi naene, kes temaga ühes meresse pidi minema.

Kui naene ussiga merepõhja sai, nägi ta oma imestuseks seal väga kena koha, kus ilus maja seisis, suurest õunapuuaiast sisse piiratud. Majasse sisse jõudes viskas uss oma naha seljast maha ja – ilus noormees seisis ta ees, kes oma noorikut armsasti sülle tõmbas ja teda armsa suuandmisega tervitas. Nooriku murepilved kadusivad nähtavalt ja ta hakkas oma ilusat meest kogunist armastama. Aasta pärast sündis neile ilus tütar, mis nooriku elu veel armsamaks ja rõõsamaks tegi.

Kui väike tüdruk juba kolmeaastaseks oli saanud, tundis noorik tungi ja igatsust kord kodu ka „kosteale“ minna. Mees andis ka

järele ja lubas tal minna, kuid keelis ja palus naest kangesti, et ta lapsele ära keelaks ta vanematele ütlemast, missugune meie elu siin mere all on.

Uss viis oma naese lapsega mere pinnale, kus ta enda nii suureks muutis ja pikaks venitas, et ta omaksed tema kui purde üle rannale sammusivad. Uss õpetas veel naesele: „Kui sa tagasi hakkad tulema ja siin mere ääres näed, et valge vaht vee peal on, siis olen ma elus, aga kui sa näed, et punane vaht vee peal on, siis olen ma surnud. Näed sa valget vahtu vee peal, siis ütle aga need sõnad:

„Siuugu, viuugu,
lase laevad, pane purjud,
kust me kullad koju saame!“

Siis ilmun ma vee peale ja sa võid meie armsa tütrega koju tulla.“

Vanematel oli suur rõõm, kui nad oma tütart üle nelja aasta priskelt, rõõmsalt ja õnnelikult tütrega näha saivad. Et tütar ise neile omast elust midagi paha ei kostnud ega kaebanud, vaid üksi kiitis ja rõõmustas ennast oma elu üle, siis ei uskunud vanemad teda mitte. Isa võttis oma tütretütre sülesse, viis õunapuuaeda ja küsis lapse käest: „Tütreste, ütle mulle, kas on ka su isa uss?“

Lapsuke ütles: „On küll,“ nagu teda ema oli õpetanud.

Vanaisa pakkus lapselapsele õunasid ja kiitis oma õunapuuaeda, seal vastas laps: „Oh, vanaisa, meil on veel suurem õunapuuaed kui teil, ja palju magusamad õunad kui siin.“

Kõige meelitamiste ja küsimiste peale ei rääkinud laps vanaisale midagi muud enam ja ta vei ta tuppa tagasi.

Mõne nädala pärast lahkus tütar oma lapsega isa majast ära ja lubas veelkord isa poole käima tulla. Mere äärde saades nägi naene, et valge vaht vee peal oli, ja ta hakkas rõõmsasti laulma:

„Siuugu, viuugu,
lase laevad, pane purjud,
kust me kullad koju saame!“

Ja uss ilmuski endisel kujul vee peale, kust nad oma koju läksivad.

Aasta pärast sündis naesel teine tütar. Ja kui see ka kolmeaastaseks sai, palus naene meest jällegi kord koju „koste“ minna.

Mees lubas ka ja naene läks juba kahe tütrega isa poole külaliseks.

Ka seekord rõõmustasivad vanemad oma tütre ja tema laste üle, kuid isa meelitas mõlemaid tütreid iseäranis, võttes nende merealusest elust ja isast midagi jutustada. Emast õpetatud lapsed olivad aga küllalt targad, et vanaisa nendest midagi iseäralikku teada ei saanud, kui uss on nende isa, muud kedagi. Nagu ennegi, tuli naene tütardega koju tagasi.

Mõne aasta pärast sündis neile kolmas tütar. Ja kui see ka kolmeaastaseks sai, palus naene meest teda tütardega isa poole lasta. Mees lubas jällegi minna.

Kui vanemad tütart juba kolme lapsega rõõmsalt ja tervelt enda ees nägivad, saivad nad otse rõõmsaks, kuid isa ei tahtnud ikkagi oma tütre õnne uskuda. Ta võttis kõige vähema, kolmeaastase lapse sülle, viis ta õunapuuaeda ja meelitas teda niikaua, kuni laps vanaisale kõik ära jutustas, kuidas ta isa küll väljas käies uss on, aga koju tulles ussi naha seljast heidab, ilusaks meheks saab. Ka jutustas ta, kuidas isa siis ussi näol veepinnale ilmub, kui ta tutvat laulu laulab.

Vanamehele oli sest teatest küllalt. Ta viis lapse tuppa, täitis salamahti püssi hõbekuuliga, läks mere äärde ja laulis, nagu ta lapsest kuulis:

„Siuugu, viuugu,
lase laevad, pane purjud,
kust me kullad koju saame!“

Kole suur uss ilmus vee peale, vanamees laskis ta hõbekuuliga surnuks.

Kui naene tütardega mõne nädala pärast isamajast lahkus, mere äärde tuli, nägi ta oma ehmatuseks, et punane vaht vee peal seisis. Siiski laulis ta nõrga lootusega:

„Siuugu, viuugu,
lase laevad, pane purjud,
kust me kullad koju saame!“

Uss ei ilmunud enam merele. Naene nägi ära, et ta mees surnud oli. Ta aimas kohe, et tema isa ta armsa mehe surmanud oli ja ta lastest keegi talle nende saladuslise elu ära oli jutustanud. Küsis iga lapse käest üksi järele, kes seda on julgenud

teha. Viimaks avaldas kõige vähem tütar emale ära, kuidas vanaisa teda petnud ja meelitanud oli, ja kuidas ta temale kõik ära jutustas.

Õnnetu naene nuttis oma tütardega nii kaua mere ääres, kuni ema kaseks muutus ja lapsed kasekoorteks kase küljes saivad.

Paks ja must koor on vanem tütar, selle järgmine valge koor on keskmine tütar, kõige noorem tütar on õhukene, libiseja koorukene, kes nagu kunagi süüdlane, tuule käes libiseb ja väriseb.

E 46336/42 (2) < Setumaa, Meremäe v, Meeksi k – Jaan Sandra (1908)
[ATU 425M; käsikirjas jutu pealkiri „Ussi pruut ja naene“]